

MAXMILIÁN STRMIŠKA

VZESTUP QUEBECKÉHO NEONACIONALISMU (1960–1967): IDEOLOGICKÉ A POLITICKÉ ASPEKTY

Radikální „frankokanadské“¹ neonacionalistické hnutí, usilující o nezávislost Quebecu, se začalo utvářet ve druhé polovině padesátých let XX. století, v závěrečné fázi existence Duplessisova režimu a v době předcházející tzv. Tichou revoluci. Quebecký neonacionalismus šedesátých let vycházel z ideově, kulturně i politicky heterogenních zdrojů, což se projevilo v existenci několika různých radikálních nacionalistických směrů, jež kromě vyzdvihování ústředního významu plné politické emancipace Quebecu měly jen málo společného.²

V roce 1957 byla zformována Vavřínecká aliance (*Alliance Laurentienne*), konzervativní prokatolická organizace, opírající se hlavně o starší nacionalistickou platformu W. Morina a korporativistickou koncepci D. O’Learyho. Deklarovaným cílem Vavřínecké aliance bylo připravit cestu pro osvobození Quebecu a ustavení katolického, korporativistického režimu salazarovského typu – ve státě *Laurentie*.³ Politické vize Raymonda Barbeaua, vůdce Vavřínecké aliance, především vzhledem k patrným rigidně centralistickým a autoritářským momentům, získaly jen omezený okruh přívrženců.⁴ Jeho organizace, orientova-

¹ Vzhledem k politickým konotacím („frankokanadský“ = profederální), jež v šedesátých letech získalo toto označení a které by mohly být při následujícím výkladu zavádějící, jež zde nebudu používat. Adjektivum „quebecký“ je v této stati užíváno ve vztahu k frankofonnímu obyvatelstvu provincie Quebec.

² Tento fakt se obvykle nestal východiskem interpretace evoluce neonacionalistického proudu v Quebecu. Ústřední význam byl spíše přepisován vazbě tohoto proudu na quebecké střední vrstvy (včetně „nových“ středních vrstev). Srv. Coleman, W. D.: *The Independence Movement in Quebec 1945–1980*, Toronto 1984, s. 5–6, 10, 20, 222–225. Waldmann, P.: *Ethnischer Radikalismus. Ursachen und Folgen gewaltsamer Minderheitenkonflikte am Beispiel des Baskenlandes, Nordirlands und Quebecs*, Opladen 1989, s. 138–144. Milner, H., Milner, S. H.: *The Decolonization of Quebec. An Analysis of Left-Wing Nationalism*, Toronto 1977, s. 173–174. Milner, H.: *Politics in the New Quebec*, Toronto 1978, s. 94–99.

³ Corbett, E. M.: *Quebec Confronts Canada*, Baltimore 1967, s. 141–142. Milner, Milner, l. c., s. 178.

⁴ Jones, R.: *Community in Crisis. French Canadian Nationalism in Perspective*, Toronto 1967, s. 82–83.

ná na meziválečné kulturně–politické vzorce, nehrála v procesu geneze quebeckého neonacionalismu příliš podněcující roli a dalo se oprávněně pochybovat o tom, zda ji bylo možné označit za v pravém slova smyslu „neonacionalistickou“. Vavřínecká aliance splnila spíše roli předchůdkyně jiných skupin, které po vyhasnutí její aktivity v roce 1963 reprezentovaly pravicově a tradicionalisticky zaměřený sektor nového quebeckého nacionalistického hnutí.

Poněkud jinak tomu bylo v případě Socialistické akce pro nezávislost Quebecu (*Action Socialiste pour l'Indépendance du Québec*, ASIQ), z přelomu padesátých a šedesátých let. Jednalo se o politický klub, co do počtu svých členů bezvýznamný, vzešlý z okruhu tvůrců a přívrženců časopisu *La Revue socialiste*, v němž dominantní postavení zaujímal Raoul Roy. Roy a skupina soustředěná kolem *La Revue socialiste* plnili také svým způsobem úlohu předchůdců neonacionalistické vlny šedesátých let, v jejich případě předchůdců radikálního levicového nacionalistického směru, úlohu velmi důležitou z hlediska ideové a kulturně politické inspirace rodícího se quebeckého neonacionalistického hnutí. Roy totiž vnesl do quebeckého prostředí klíčový koncept *dekolonizace* Quebecu. V Quebecu spatřoval kolonii a tudíž vlastně součást Třetího světa, což přibližovalo perspektivu emancipace této společnosti národně–osvobozeneckým modelům např. alžírské či kubánské provenience. Z této představy vyplývalo, že by quebeckí socialisté mohli a měli hledat poučení nejen ve více či méně ortodoxních variantách marxismu, nýbrž též v dílech Ho Či Minových, Mao Ce Tungových, později pak i Memmiho, Fanonových, Guevarových, Castrových atp.⁵ Skupinka kolem R. Roye sice nevyužila potenciál konceptu dekolonizace zcela stejným způsobem a pochopitelně nikoli ve stejném kontextu jako pozdější radikální levicoví nacionalisté, nicméně v zásadním bodě kontinuita přerušena nebyla: zdůraznění dvojího aspektu národní emancipace, kombinace nacionalismu (separatismu) a socialismu, vedoucí logicky k představě autenticky quebeckého socialismu, se staly osou kulturně politické identity těchto uskupení a prostředkem jejich odlišení se od „staré“, obvykle pankanadistické levice.⁶ Antikoloniální rétorika ovšem nebyla výlučnou doménou nějaké ohraničené součásti quebeckého nacionalistického spektra, nýbrž z taktických důvodů ji používaly různé politické subjekty.⁷

⁵ Penner, N.: *The Canadian Left. A Critical Analysis*, Scarborough 1977, s. 220–221. Reid, M.: *The Shouting Signpainters. A Literary and Political Account of Quebec Revolutionary Underground*, New York 1972, s. 200.

⁶ Penner, l. c., s. 221.

⁷ Pro etablované alespoň zčásti nacionalisticky orientované síly, včetně většiny reformních liberálů, protagonistů Tiché revoluce, se však jednalo víceméně jen o slogan, jež nelze brát doslova. Z jejich hlediska Quebec nebyl skutečnou kolonií, nicméně přirovnávání quebeckých poměrů ke koloniální situaci bylo považováno za legitimní prostředek kontrastního předestírání sociálně–politických problémů. Srv. Jones, l. c., s. 14–15. Reid, l. c. zvl. s. 20. Corbett, l. c., s. 141–142. Rioux, M.: *Quebec in Question*, Toronto 1971, s. 85 a n.

V roce 1960 bylo založeno Sdružení pro národní nezávislost (*Rassemblement pour l'Indépendance Nationale*, RIN), jež zaujalo pozici ideově a politicky otevřeného hnutí středu mezi pravicovými a levicovými separatisty.⁸ Ve své rané vývojové fázi chtělo RIN působit spíše jako nátlaková skupina bez vyhraněné politické identity – mimo obecně nacionalistickou platformu.⁹ Tato pozice se však záhy ukázala jako neudržitelná a RIN se stalo arénou frakčních konfliktů, jež jej, ve svých důsledcích, jednak posunuly do levého středu quebeckého politického spektra, jednak přiblížily modelu politické strany.¹⁰ Přesun k levému středu byl usnadněn silnou progresistickou a antitradicionalistickou tendencí uvnitř Sdružení pro národní nezávislost. Průvodním jevem posunů „vlevo“ bylo oddělování se pravicových a více tradicionalisticky orientovaných frakcí RIN. Z těchto štěpení v letech 1962–1964 vzešla například Republikánská strana Quebecu (*Parti Républicain du Québec*, PRQ)¹¹ a zejména Národní přeskupení (*Regroupement National*).¹²

V roce 1963 začala fáze vyznačující se zřetelnou radikalizací neonacionalistických quebeckých skupin. Na scéně se objevily skupinky nejčastěji označované jako Fronta osvobození Quebecu (*Front de Libération du Québec*, FLQ), snažící se prostřednictvím městské gerily popularizovat ideu úplné emancipace „kolonie“ Quebecu.¹³ Teroristické akty, spáchané FLQ, měly značný propagandistický efekt;¹⁴ jednak posunuly v kanadském měřítku „Quebeckou otázku“ do popředí, jednak, v samotném Quebecu, přestože veřejnost i větší část nacionalistů odmítala metody FLQ a navzdory tlaku oficiální propagandy, přispěly k popularizaci radikálně nacionalistické platformy. Idea a praxe nacionalisticky motivované městské gerily, přes její teroristický charakter, zapustila v quebeckém prostředí dostatečně hluboké kořeny na to, aby byla na několik let zajištěna reprodukce (nikoli však kontinuita v plném slova smyslu) FLQ i poté, co bylo její původní jádro policejními zásahy rozbito.¹⁵

⁸ Milner, Milner, *l. c.*, s. 176.

⁹ Corbett, *l. c.*, s. 142.

¹⁰ Srv. např. Dostaler, G.: *Le RIN: un parti de gauche?*. in: Bourque, G., Dostaler, G. (red.): *Socialisme et indépendance*, Montréal 1980, s. 53–68.

¹¹ Ústřední postavou Republikánské strany Quebecu byl Marcel Chaput. PRQ, ani na ni navazující uskupení, rozvíjející útočnou kritiku „anglosaského kolonialismu“, se ovšem neprosadily. Srv. Jones, *l. c.*, s. 84–85.

¹² Tato frakce (kolem René Jutrasy a některých předáků RIN z mimometropolitních oblastí Quebecu) odmítla ambivalentní postoj Bourgaultova vedení k politickému násilí a snažila se o propojení neonacionalismu s tradičním nacionalismem a katolicismem. Po fúzi s provinčním křídlem quebeckých kreditistů (*Ralliement des Créditistes*) vytvořila pak Národní shromáždění (*Ralliement National*, RN). Corbett, *l. c.*, s. 143. Jones, *l. c.*, s. 87.

¹³ K vývoji rané FLQ viz např. Laurendeau, M.: *Les Québécois violents*, Montreal 1990, s. 64 a n. Gellner, J.: *Bayonets in the Streets. Urban guerilla at home and abroad*, Don Mills 1974, s. 62 a n.

¹⁴ Viz např. Corbett, *l. c.*, s. 144. Myers, H. B.: *The Quebec Revolution*, Montreal 1964, s. 79.

¹⁵ Laurendeau, *l. c.*, zvl. s. 106–107. Gellner, *l. c.*, s. 70 a n.

Rok 1963 představoval také počátek expanze vlivu radikálního levicového quebeckého neonacionalismu, opírajícího se o prestižní kulturně politické časopisy. Přední místo mezi těmito časopisy zaujal *Parti pris* (založený právě r. 1963), angažovaný v propagaci ideje revoluční transformace a důsledné politické a ekonomické emancipace Quebecu, včetně jeho sekularizace a vytvoření autentického quebeckého (netotalitního) socialismu.¹⁶ Generačně homogenní redakce *Parti pris* se inspirovala zejména levicovou variantou francouzského existencialismu (J. P. Sartre) a antikolonialistickými koncepcemi F. Fanona, J. Berquea, A. Memmiho, do jisté míry pak – nezprostředkovaně – marxistickými a leninistickými teoriemi.¹⁷ Články mladých intelektuálů z okruhu *Parti pris* se vyznačovaly výrazným emocionálním nábojem.¹⁸ V letech 1963–1964 se odehrál i pokus o revolučně nacionalistickou transformaci proslulého quebeckého liberálního časopisu *Cité libre*, který vyvolal vyhocení vztahů mezi quebeckými intelektuály a krystalizaci jejich stanovisek k nacionalismu.¹⁹ Radikální frakce ze *Cité libre* se v roce 1964 podílela na založení časopisu *Révolution québécoise*, blízkého *Parti pris*.²⁰ *Parti pris* a *Révolution québécoise* vydatně napomohly vzednutí neonacionalistického radikalismu, jenž v následujících letech zasáhl další periodika a významně ovlivnil quebecké levicové intelektuální kruhy a zpolitizovanou mládež.²¹

Ambice skupin intelektuálů a politických aktivistů kolem časopisů jako *Parti pris* a *Révolution québécoise* přesahovaly horizont pouhé propagace revolučního osvobození Quebecu. Šlo jim také o přímý politický vliv, o to, aby se staly jádrem formací schopných prosadit se v terénu jak mimoparlamentní, tak příležitostně, z taktických důvodů, i parlamentní provinční quebecké politiky. Redakce a spolupracovníci *Parti pris* spolu s jinými skupinkami podnítily v roce 1965 utvoření Hnutí lidového osvobození (*Mouvement de Libération Populaire*, MLP), přechodného útvaru připravujícího podmínky pro založení revoluční strany.²² MLP se však nemohlo prosadit podle svých představ. Důsledkem bylo rozhodnutí o jeho připojení k Socialistické straně Quebecu (*Parti Socialiste du Québec*, PSQ), quebecké nacionalistické odnoži z Nové demokratické strany, přičemž však někteří aktivisté z okruhu MLP volili raději přechod k ilegální FLQ.²³

16 Viz zvl. Major, R.: *Parti pris: idéologies et littérature*, Ville LaSalle 1979, s. 16 a n.

17 Monière, D.: *Ideologies in Quebec. The historical development*, Toronto 1981, s. 270–272. Major, I. c., zvl. s. 31 a n.

18 Robert Major hovořil v této souvislosti o „romantismu“ redaktorů *Parti pris*. Major, I. c., s. 22.

19 Vallières, P.: *Negri bianchi d'America. Autobiografia precoce di un „terrorista“ del Québec*, Milano 1971, s. 201–202.

20 *Tamtéž*, s. 202–203.

21 Srv. Penner, I. c., s. 232–233. Raboy, M.: *Movements and Messages. Media and Radical Politics in Quebec*, Toronto 1984, s. 47–48.

22 Penner, I. c., s. 223. Reid, I. c., s. 268–270.

23 Laurendeau, I. c., s. 71. Vallières, I. c., s. 209. Riskantní, ale slibnější by pro MLP byla alternativa začlenění se do RIN, která se také explicitně nabízela. Srv. Reid, I. c., 289–291.

Míra politického vlivu neonacionalistických skupin v quebecké společnosti se v první polovině šedesátých let dala stěží určit. Edward Corbett v této souvislosti poznamenal, že politický význam těchto skupin byl nepochybně větší, než na jaký by ukazovala jejich omezená členská základna i výsledky dosažené ve volbách.²⁴ V provinčních volbách v roce 1966 získaly RIN 5,5% a RN 3,3%. Nepřímo tím přispěly k porážce liberálů a vstoupily tak do sféry quebecké provinční parlamentní politiky jako sice minoritní, ale nikoli zanedbatelné politické síly.²⁵ Je třeba připomenout, že tato hnutí, především kvůli malým finančním zdrojům, nebyla optimálně uzpůsobena pro „velkou“ politiku, a že zmíněné volební výsledky pravděpodobně nepředstavovaly horní mez jejich potenciální voličské podpory. Tento předpoklad nicméně nemohl být dost dobře ověřen, neboť do vývoje quebeckého neonacionalismu zasáhly po roce 1966 nové faktory. Konfliktní vývoj v quebecké Liberální straně po volební porážce v roce 1966 vyústil v odtržení reformně nacionalistické frakce kolem R. Levesquea, jež v roce 1967 zformovala Hnutí suverenity–přidružení (*Mouvement Souveraineté–Association*, MSA). MSA, disponující charismatickým, politicky zkušeným vůdcem, se záhy prosadilo jako hegemonní prvek neonacionalistického quebeckého hnutí a stalo se základem v roce 1968 ustavené Quebecké strany (*Parti Québécois*, PQ), jejíž vytvoření znamenalo počátek nové éry moderního quebeckého nacionalismu.²⁶ Vytvoření MSA a následně PQ se stalo katalyzátorem krize neonacionalistických skupin, působících převážně mimo sféru „velké“ politiky, jež byly navíc po roce 1967 strženy vírem sociálních protestů, z něhož nemohly vyjít nezměněny.²⁷

Interpretace geneze quebeckého neonacionalistického proudu ve vytčeném období (1960–1967), zejména pokud se jedná o politické aspekty, je poměrně složitou záležitostí. Nejde zde ani tak o spor v otázce přiznání ústředního významu dynamicky se rozvíjejícího neonacionalistického hnutí, které postupně měnilo politickou mapu Quebecu.²⁸ V této souvislosti se vynořují spíše problémy jiného druhu, vyplývající v neposlední řadě z tendence pohlížet na quebecké neonacionalisty z let 1960–1967 z pozdější perspektivy, spojené s velmi viditelným fenoménem PQ, hegemonní nacionalistické strany. Z této perspektivy jsou neonacionalistická uskupení z doby před rokem 1967–1968 koneckonců pojmána a hodnocena především jakožto předchůdci PQ. Skupiny nezapadající do představy předchůdce PQ se následně ocitají na periferii zájmu. Výsledkem je zjednodušující pojetí vývoje quebeckého neonacionalismu v šedesátých letech,

²⁴ Corbett, *l. c.*, s. 140, 148.

²⁵ Milner, *l. c.*, s. 152.

²⁶ Srv. zvl. Murray, V.: *Le Parti québécois: de la fondation à la prise du pouvoir*, Montréal 1976, s. 20–21 a ň. Milner, *l. c.*, s. 137, 151 a ň. Waldmann, *l. c.*, s. 145–146.

²⁷ Srv. Bourque, Dostaler, *l. c.*, s. 16–17.

²⁸ Latouche, D.: *Quebec*, in: Bellamy, D. J., Pammet, J. H., Rowat, D. C. (red.): *The Provincial Political Systems. Comparative Essays*, Toronto 1976, s. 21–22.

pojetí nepřikládající větší význam pluralitě neonacionalistických skupin.²⁹ Taková koncepce povzbuzuje též sklony „vyčistit“ obraz quebecké politiky a společnosti šedesátých a sedmdesátých let XX. století od „extrémistů“, narušujících svoji existencí pracně vytvářenou vizi o „normálnosti“ vývoje Quebecu.³⁰

Je otázkou, jestli – a pokud ano, nakolik – může být zmíněná pluralita quebeckého neonacionalistického proudu, pluralita nutně zahrnující i „extrémisty“, považována za jistou hodnotu. Tato pluralita byla nicméně podmíněna a propojena s impresivním ideovým, kulturně politickým aj. otevřením se quebecké společnosti v první polovině šedesátých let a s různými reakcemi na probíhající modernizační procesy, mající nutně také destabilizační účinky. V tomto kontextu zmíněná pluralita představuje víceméně „normální“ jev.³¹ Snaha po zúženém pojmání vývoje quebeckého neonacionalistického proudu je pak projevem neochoty připustit – byť z různých důvodů – plný význam zmíněného otevření se quebecké společnosti, neochoty, z níž může vyplynout jen účelově deformovaná interpretace vývoje soudobého Quebecu.

THE RISE OF QUEBEC'S NEONATIONALISM (1960–1967): SOME OF ITS IDEOLOGICAL AND POLITICAL ASPECTS

One of the important elements of the genesis of the Quebec neonationalist current in the years 1960–1967 was its plurality, visible at the ideological, cultural, as well as political levels. This current profoundly changed the political reality of Quebec. Its plurality was closely connected with the new „openness“ of the Quebec society in the 1960s. In order to create a true picture of the development of Quebec in this period, this plurality should be fully recognized. Moreover, different more or less „extremist“ groupings must be recognized as political actors and as organic parts of this plurality. They should not be in any way dismissed as abnormal phenomena – not even for the sake of presenting the evolution and the process of modernization of Quebec as „normal“ with regard to North–American criteria.

²⁹ Do jisté míry se to týká i jinak ikonoklastické práce Williama D. Colemana. Srv. Coleman, I. c., zvl. kap. 8.

³⁰ Výmluvným příkladem je: Pelletier, G.: *Quebec: Different but in Step with North America*, in: Graubard, S. R. (red.): *In Search of Canada*, New Brunswick 1989, zvl. s. 269.

³¹ Behiels, M. D.: *Recent Contributions to the History of Twentieth–Century Quebec*, Canadian Historical Review. 1987, n. 3, s. 408–409.